

Vital Regions

SAMEN BUNDELEN VAN PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK

Redactie:
Marc Coenders
Janneke Metselaar
Johan Thijssen

Eburon
Delft 2018

ISBN 978-94-6301-171-6 (paperback)
ISBN 978-94-6301-184-6 (hardcover)
ISBN 978-94-6301-185-3 (ebook)

Uitgeverij Eburon
Postbus 2867
2601 CW Delft
tel.: 015-2131484 / fax: 015-2146888
info@eburon.nl / www.eburon.nl

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Omslagfoto: © nortier / Nationale Beeldbank
Grafisch ontwerp: Textcetera, Den Haag

© 2018. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Voorwoord

De samenleving krijgt voortdurend met nieuwe uitdagingen te maken. Uitdagingen die niet langer op zichzelf staan maar in toenemende mate gezien moeten worden in samenhang met elkaar. De oplossingen hiervoor zijn vaak al net zo verschillend als de vraagstukken zelf. Dat daagt onze hogeschool uit om in nauwe samenwerking met het werkveld kennis te ontwikkelen, te delen en gebruik te maken van elkaars netwerken, kwaliteiten en mogelijkheden.

Voor het hoger onderwijs is onderzoek relatief nieuw. Om voldoende slagkracht te ontwikkelen, is het noodzakelijk om volume en massa te creëren en keuzes te maken. Deze bundel bevat de eerste oogst van *Vital Regions*, één van de drie zwaartepunten binnen NHL Stenden Hogeschool. De andere zwaartepunten zijn *Smart Sustainable Industries* en *Service Economy*.

Met de keuze om een deel van ons praktijkgericht onderzoek te richten op het zwaartepunt *Vital Regions* maken we de verbinding tussen de maatschappelijke vraagstukken die in de regio spelen en onze expertise en kwaliteit als hogeschool. Wie, zoals de auteurs in deze bundel, het belang van samenwerken aan praktijkgericht onderzoek onderkent en wil benadrukken, zal een aantal vragen moeten stellen. Deze vragen gaan over de problemen die in de samenleving spelen en het vormen van coalities om tot oplossingen te komen. Deze bundel toont het rijke rendement van succesvolle samenwerkingen tussen organisaties en tussen de mensen die deze doelen en passies delen.

Deze bundel is om drie redenen interessant. Ten eerste laten de afzonderlijke bijdragen zien hoe praktijkgericht onderzoek bijdraagt aan innovatie in en ontwikkeling van de beroepspraktijk. De bijdragen zijn door lectoren, onderzoekers en professionals uit de praktijk gezamenlijk opgesteld. Daardoor bieden zij een unieke kijk op de wijze waarop ons onderzoek vorm krijgt.

Ten tweede is het een interessante bundel geworden doordat de afzonderlijke onderzoeken voor het eerst in samenhang met elkaar worden gepresenteerd. De gepresenteerde onderzoeken, die in vier katernen zijn gebundeld, laten zien dat er sprake is van gedeelde onderliggende processen.

VOORWOORD

Ten derde levert de bundel een niet te onderschatten bijdrage aan de vorming van het zwaartepunt *Vital Regions*. Met de bijdragen laten de auteurs zien waar NHL Stenden Hogeschool voor staat: samenwerken aan de ontwikkeling van kennis op het gebied van bestuurskunde en veiligheid, vitale educatie en zorg en welzijn.

De bundel weerspiegelt de huidige stand van zaken. De evolutie van ons onderzoek gaat echter verder en dwingt ons telkens opnieuw de kijkrichting te bepalen. Aan het einde van de bundel kijken wij daarom niet alleen terug op de vier katernen. Met optimisme kijken wij alvast naar de toekomst. De bundel representeert zo een boeiende, doorgaande dialoog.

Johan Thijssen,
Programmamanager Vital Regions

Per 1 januari 2018 hebben NHL Hogeschool en Stenden Hogeschool hun krachten gebundeld en zijn verder gegaan als nieuwe hogeschool: NHL Stenden Hogeschool. De onderzoeken in deze bundel zijn uitgevoerd door lectoraten binnen deze nieuwe hogeschool. In deze bundel kan het zijn dat u in de tekst NHL Hogeschool of Stenden Hogeschool tegenkomt. Dit omdat de betreffende bijdrage en het gerelateerde onderzoek in deze bundel voor de fusie is geschreven en heeft plaatsgevonden.

Inhoudsopgave

Vitale Regio's	9
<i>Marc Coenders en Janneke Metselaar</i>	
Deel 1 Samenwerken	15
Vertrouwen in samen	17
<i>Kim Putters</i>	
Sterke samenwerking op het gebied van cybersafety	21
<i>Wouter Stol, Joyce Kerstens en Jurjen Jansen</i>	
De vitale regio en de Werkplaats Sociaal Domein Friesland	29
<i>Evelyn Finnema, Bauke Aalbers, Hans Barf, Ieta Berghuis, Ellen Dreier, Avelien Haan, Jaap Ikink, Bart de Jager, Dirk Postma en Frits Sieswerda</i>	
'Wie is hier nu eigenlijk in de war?'	45
<i>Dirk Willem Postma, Wietske Dijkstra, Hans Barf en Nynke Boonstra</i>	
De rol van convener in lerende netwerken	59
<i>Ineke Delies en Marc Coenders</i>	
Legacy van Leeuwarden Culturele Hoofdstad	69
<i>Jelle Dijkstra</i>	
Samen doen wat nodig is om armoede te bestrijden	81
<i>Dirk Willem Postma</i>	
Vitaliteit door 'slow craftsmanship'	93
<i>Jacqueline R. Rietveld</i>	
Deel 2 Omkeren	107
Over omkeren, andere perspectieven zoeken	109
<i>Liesbeth Vos</i>	
Regionale dynamiek en beroepsonderwijs	111
<i>Jan Peter van den Toren en Herman Blom</i>	
Hoop op beter!	135
<i>Hettie Aardema en Nynke Boonstra</i>	

INHOUDSOPGAVE

Taal en Leren in Fryslân: van probleemgebied naar proeftuin <i>Albert Walsweer, Anke Herder en Jan Berenst</i>	145
Van Arabisch en Fries tot Zweeds in de meertalige klas <i>Alex Riemersma en Annet Visser</i>	161
Vital Regions <i>Hendrike Fonteine, Nienke van der Heide en Piet Geert Nicolaij</i>	173
Deel 3 Vitaliseren	181
Samen aan de slag voor Vitale Friezen <i>Margreet de Graaf</i>	183
Een gezonde en vitale regio? Rook de Zorg uit! <i>Gabriël Anthonio, Robert van de Graaf en Margreet van der Meer</i>	185
Mondzorg: de betekenis van het alledaagse voor de vitale regio <i>Sonja Kuipers, Boudien van der Pol en Nynke Boonstra</i>	197
Happy and Healthy hbo-studenten? <i>Sarah Walburg, Ate Dijkstra, Janneke Metselaar en Nynke Boonstra</i>	205
Digitale zorgplanning <i>Ate Dijkstra en Hetty Kazimier</i>	215
Deel 4 Ontwerpen	225
Ontwerpen <i>Jouke de Vries</i>	227
Voorzorg <i>Hetty Kazimier van der Zwaag en Ate Dijkstra</i>	229
School als Werkplaats onderzocht: Wat vinden mbo-studenten? <i>Janneke Metselaar, Els Evenboer, Rynke Douwes en Irene Krediet</i>	239
Design for Vital Regions <i>Derek Kuipers, Gijs Terlouw, Bard Wartena en Raymond van Dongelen</i>	251
Ruimte voor dialoog <i>Antine Zijlstra en Sophie Elkhuisen</i>	263
Visuele inspecties in de landbouw; de kiem voor vruchtbaar onderzoek <i>Jaap van de Loosdrecht en Klaas Dijkstra</i>	277
Perspectieven <i>Janneke Metselaar en Marc Coenders</i>	283

Vitale Regio's

Vital Regions: praktijkgericht onderzoeken

Marc Coenders en Janneke Metselaar

Inleiding

Deze bundel bevat een verzameling artikelen over verschillende onderwerpen, maar ze hebben een gezamenlijke noemer: *werken aan een vitale regio*. Ze gaan over het behouden en versterken van de vitaliteit van regio's. Die vitaliteit beperkt zich niet tot gezondheidskwesties; een breed palet aan onderwerpen komt voorbij. Van het onderwijs van de toekomst tot technologische mogelijkheden en veiligheid.

Vitaliteit

Vitaliteit is een meervoudig begrip. Alles hangt met elkaar samen. Dat betekent ook dat verbeteringen of veranderingen op meerdere schaalniveaus en vanuit verschillende sectoren aandacht vragen. Veel problemen zijn gemeen te noemen in de zin dat ze zowel hardnekkig zijn als vele eigenaren hebben. Oplossen lukt alleen door gezamenlijk de verantwoordelijkheid te nemen.

Vitaliteit omvat ook het tonen van veerkracht en het overgaan tot gezamenlijke actie. Een vitale regio kenmerkt zich doordat er wordt gehandeld vanuit gezamenlijke belangen. Het gezamenlijk aanpakken van problemen en uitdagingen geldt zowel voor steden als voor regio's. Maar regio's lijken kwetsbaarder. Er is soms nog maar één winkel of één kleine school in een dorp. Verdwijnen dergelijke voorzieningen, dan kan dat de bereidheid van mensen om zich er te vestigen doen afnemen. Zeker als er geen alternatieve voorzieningen voor in de plaats komen.

Regio

Een regio is te vergelijken met een eiland met dat verschil dat het vastzit aan een groter gebied. Daardoor is een regio anders dan een eiland meer verbonden met ontwikkelingen die in steden en andere regio's gaande zijn. Natuurlijk zijn eilanden tegenwoordig goed bereikbaar en maakt het internet de uitwisseling van kennis en ideeën heel gemakkelijk. Toch spreekt men nog altijd van een eilandgevoel.

Dat gevoel ergens bij te horen, onderdeel te zijn van een gemeenschap en dat er bepaalde grenzen zijn, kenmerkt veel regionale kernen. Daarbij dienen we voor ogen te houden dat regio's op verschillende schaalniveaus aan te duiden zijn. Zo spreken we over de noordelijke regio, waarbij we globaal de drie noordelijke provincies Drenthe, Groningen en Friesland bedoelen. Zoomen we in, dan zijn er kleinere regio's te onderscheiden zoals de Hondsrug of De Friese Wouden. Zoomen we uit, dan maakt de noordelijke regio onderdeel uit van de lage landen of de EUREGIO, een samenwerkingsverband tussen Nederland en Duitsland.

Sociale dynamiek

Het specifieke karakter van de regio komt tot uitdrukking in haar sociale dynamiek. Er zijn steeds wisselende actoren die met de samenleving aan de gang gaan en zo nieuwe en mooie dingen tot stand brengen. Het gaat niet louter over de Friese of Drentse regio, maar over dynamieken van regio's waar ook ter wereld. We ontwikkelen kennis over die regionale dynamieken in onze regio's, waardoor de maatschappelijke energie nog beter stroomt. Energie waardoor dingen tot stand worden gebracht en mogelijkheden worden benut.

In die dynamiek speelt de geschiedenis van een regio een rol. Gebeurtenissen uit het verleden kunnen bevorderend, maar soms ook belemmerend werken. Hierin ligt een taak voor de gemeenschap om daar gezamenlijk antwoorden op te vinden. De overheid heeft bij grotere opgaven ook altijd een rol. Denk aan een miljardenproject als 'Ruimte voor de Rivier', gericht op het voorkomen van overstromingen van rivieren, dat de regionale dimensies overstijgt.

Over de bundel

De verhalen in deze bundel gaan over het dagelijks leven, leren en werken van mensen, over lokale projecten, maar vooral over hoe burgers, bedrijven en overheden hun regio vitaal houden en waar nodig die vitaliteit versterken.

Praktijkgericht onderzoek levert daarin een belangrijke bijdrage. Een bijdrage waar hogescholen in een regio goed in zijn. Opleiders en onderzoekers werkzaam bij hogescholen investeren in relaties met het werkveld. Dat sociaal kapitaal betaalt zich uit bij het opzetten van vernieuwende projecten. Praktijkgericht onderzoek is gericht op verbeteren van professionele praktijken en innovaties in het werkveld, die op hun beurt weer ten goede komen aan de samenleving.

Onze bijdrage

De vitaliteit van de regio is het onderwerp van deze bundel. De toekomst van regio's staat weliswaar niet los van stedelijke ontwikkeling, maar van eenvoudig meeliften is geen sprake. De dynamiek in regio's is gewoonweg anders en daardoor ontstaan er ook andere vraagstukken dan in de stad. Duurzame regionale ontwikkeling verloopt tegenwoordig anders dan vroeger. Globalisering van economische activiteiten en technische mogelijkheden zijn van invloed op de geografische afstanden, bereikbaarheid en aanwezigheid van voorzieningen. Afstanden in kilometers zijn reëel, maar vormen niet altijd een belemmering voor samenwerking. De regio heeft van oudsher een ruraal karakter met een dorpscultuur. Dat maakt van de regio geen statische leefomgeving. Integendeel, regio's zijn meer of minder vitaal te noemen en dat beïnvloedt direct de leefbaarheid en de economische mogelijkheden.

Het begrip regio

De regio is een geografische aanduiding die verwant is aan termen als platteland en ruraal gebied. Maar we spreken ook over stedelijke regio's, die zich kenmerken door een hoge bevolkingsdichtheid en veel economische activiteit. Wij gebruiken de term regio voor die gebieden waar sprake is van een geografische ruimte met kernen van bescheiden omvang.

Kijkend naar Nederland, dan kunnen we alle gebieden buiten de Randstad als regio's beschouwen. Alle regio's buiten de Randstad tezamen worden soms aangeduid als Randland. Regio's verschillen door hun ligging, landschapskenmerken en historische ontwikkeling. Dat maakt dat regio's vaak een uniek karakter hebben en geschikt zijn voor bepaalde activiteiten en minder geschikt voor andere. Die bepaaldheid wordt aangeduid als het DNA van een regio en komt tot uitdrukking in het ruimtegebruik. In het ruimtegebruik kun je de historie van een regio vaak teruglezen.

Een regio heeft weliswaar bepaalde mogelijkheden en beperkingen, maar dat maakt een regio zeker niet statisch. Een regio kan zichzelf opnieuw uitvinden doordat men met elkaar de handen uit de mouwen steekt of keuzes maakt. Daar komt politiek aan te pas. Een vitale regio kenmerkt zich door een volksvertegenwoordiging en bestuur, dat met daadkracht in verbinding staat met de samenleving. Een dienstbaar bestuur kan de collectiviteit en gemeenschapszin van een regio niet alleen versterken, maar haar daden en ondernemerschap van een infrastructuur voorzien waardoor dingen van de grond komen en verankerd raken. Duurzame ontwikkeling betekent dat de maatschappelijke energie niet opgebruikt wordt.

Florerende regio's beschikken veelal over een gezonde relatie met grootstedelijke gebieden. Stad en platteland, urbane en rurale gebieden, vormen een continuüm. In Nederland spreken we over de Randstad en Randland. Randland bestaat uit een scala van regionale gebieden. Qua inrichting is het verdichting versus ruimte. Sociaal ligt het verschil anders. De stad maakt vrij, luidt een gezegde. In de regio is er weliswaar meer vrije ruimte, maar vaak ook meer sociale controle. Dat kan positief uitpakken, maar ook beklemmend werken of een minder vrij gevoel geven. De stad is druk, mensen lopen elkaar onder voet en het verkeer loopt dagelijks vast. In de regio gaat het leven trager en kom je op adem. Daarom zijn veel regio's in trek als recreatieve gebieden.

Vroeger werden stedelingen die op het platteland kwamen wonen aangemerkt als vreemdelingen. Nu zijn dat mensen met andere etnische achtergronden. Nieuwkomers vestigen zich vaak eerst in de grote steden. In de Randstad is al sprake van superdiversiteit en vormen etnische Nederlanders niet langer de meerderheid. In het Randland loopt het zo'n vaart nog niet. Hoewel er door arbeidsmigratie in regio's met bijvoorbeeld veel tuinbouw grote verschuivingen in de herkomst van de bevolking kunnen optreden.

Naast het Nederlands worden er in regio's vaak meer (streek)talen gesproken en behouden mensen mede daardoor langer een regionale identiteit. Een dergelijke identiteit is zeker niet wereldvreemd. De noordelijke regio was in de middeleeuwen aangesloten op de wereldhandel en in de daaropvolgende eeuwen deelde ze in de groeiende welvaart. Uiteraard herbergt de regio ook ondernemingen die wereldwijd hun producten verkopen. Logisch ook want in de regio is er ruimte voor industriële activiteiten. Zo zet Drenthe volop in op de productie van duurzame plastics en wordt in Friesland laboratoriumtechnologie gemaakt die wereldwijd in ziekenhuizen wordt gebruikt.

Praktijkgericht onderzoek

Een vitale regio is een regio die gebruik maakt van haar eigen kernkwaliteiten en zo inspeelt op nationale en globale ontwikkelingen. Om bij te dragen aan *Vital Regions* onderzoeken en stimuleren we die kernkwaliteiten en de ontwikkelingen die daaruit voortkomen. We maken als hogeschool deel uit van regionale, innovatieve netwerken en dragen bij aan de ontwikkelagenda's die gezamenlijk worden opgesteld. We noemen dat vitale coalities; netwerken waarin mensen elkaar snel vinden, ideeën uitwisselen en initiatieven ontplooiën.

NHL Stenden Hogeschool kiest ervoor om haar praktijkgericht onderzoek te bundelen in een drietal zwaartepunten om versnippering tegen te gaan en meer doorwerking naar de praktijk te realiseren. Een van die zwaartepunten is 'Vital Regions'. Een zwaartepunt is geen einddoel, maar een horizon waar we naartoe werken. Dat geldt ook voor de twee andere zwaartepunten: Smart Sustainable Industries en Service Economy. Deze zwaartepunten zijn nooit 'af' in de zin dat we hier op een bepaald moment alles over weten. Als kennisinstelling streven we naar meerwaarde voor de regio én leveren we een bijdrage aan de wetenschap. We sluiten aan bij de nationale wetenschapsagenda. Deze bundel geeft een inkijkje in hoe wij met samenwerkingspartners kennis ontwikkelen ten behoeve van de regio.

Praktijkgericht onderzoek kan op veel manieren vorm krijgen. Samenwerking met zowel het werkveld als universiteiten is daarbij meestal aan de orde. Hogescholen vormen in dat opzicht een schakel tussen theorie en praktijk. Anders dan bij fundamenteel onderzoek starten we bij praktijkgericht onderzoek vanuit maatschappelijke, economische of technische vraagstukken. Relevante vraagstukken spelen altijd bij meerdere organisaties of bedrijven en hebben een bepaalde mate van complexiteit waardoor nieuwe kennis of aanvullende inzichten nodig zijn om verder te komen. Die kennis kan in de verschillende contexten weer haar eigen inkleuring en toepassing krijgen.

Vier katernen

We hebben de voorbeelden van praktijkgericht onderzoek in vier katernen verdeeld om aan te geven waar ons onderzoek zich momenteel op richt.

De vier katernen duiden we aan met de werkwoorden:

- **Samenwerken**
Dit katern gaat over het belang van vitale coalities en hoe die tot stand komen. Wat zijn daarbij werkzame principes? Welke rollen zijn nodig om tot dergelijke coalities te komen? Dergelijke vragen zijn telkens opnieuw aan de orde. Want één ding is zeker, een vitale coalitie is uniek te noemen. Dit katern wordt ingeleid door Kim Putters, Directeur SCP, Hoogleraar Beleid en Sturing van de Zorg aan de Erasmus Universiteit.

- **Omkeren**
Economische en maatschappelijke ontwikkelingen gebeuren niet vanzelf; het is mensenwerk. De overheid kan niet van bovenaf met een toverstaf een regio in bloei toveren. Geld is nodig, maar geen wondermiddel. Dit katern gaat over andere perspectieven op regionale ontwikkeling en regionale dynamiek. Door op een nieuwe manier tegen dingen aan te kijken ontspringt de kiem van een oplossing. Voor dit katern hebben we Liesbeth Vos, voormalig Directeur Friesland College bereid gevonden om het onderwerp in te leiden.
- **Vitaliseren**
Vitaliteit is een complex begrip en omvat scholing, participatief burgerschap, goede zorg en veiligheid. Dit katern gaat over de noodzaak om te vitaliseren met als doel de vitale functies op peil te houden. Behoeften en verwachtingen veranderen en bovendien is er sprake van personalisering van de dienstverlening: maatwerk dat in verhouding staat tot beschikbare middelen en mogelijkheden. Dit katern wordt ingeleid door Margreet de Graaf, Directeur Publieke Gezondheid Veiligheidsregio Fryslân/GGD Fryslân.
- **Ontwerpen**
Dit katern gaat over het belang om met elkaar vanuit probleemsituaties en vraagstukken op een ontwerpende manier aan de slag te gaan. Ontwerpen focust zich op het aanspreken en stimuleren van het creatieve en onderzoekende vermogen van de samenleving. Dat lukt als belangen en ideeën samenkomen in een goed proces, met ruimte voor innovatie en in een plan dat werkt. Prof. dr. Jouke de Vries, Hoogleraar Bestuurskunde Rijksuniversiteit Groningen, Decaan Campus Friesland leidt dit katern in.

Tot slot

Aan het eind van de bundel reflecteren we kritisch op waar we nu staan en formuleren we een ontwikkelagenda voor onszelf. Daarmee richten we ons op de toekomst en leggen de focus op ontwikkelingen en uitdagingen die vitale regio's te wachten staan. Wij hopen met deze bundel een goed beeld te geven van de onderzoeken die we binnen het zwaartepunt Vital Regions hebben ontwikkeld. Informatie en inspiratie voor regio's die met dezelfde vraagstukken worden geconfronteerd. Maar bovenal een schets van hoe een hogeschool met praktijkgericht onderzoek een bijdrage kan leveren aan de vitaliteit in de eigen regio.

deel I

Samenwerken

Vertrouwen in samen

Kim Putters

Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau en hoogleraar Beleid en Sturing van de Zorg aan de Erasmus Universiteit Rotterdam

In 2018 vinden er op veel plaatsen weer gemeenteraadsverkiezingen plaats. Mogen stemmen in vrijheid is en blijft een verworvenheid waar we zuinig op moeten zijn. Zoveel mensen elders in de wereld kennen die vrijheid niet.

In deze tijd en in onze moderne samenleving is een stem bij verkiezingen echter niet het enige moment waarop we met politici en bestuurders in contact treden en invloed kunnen uitoefenen. De laatste jaren is er veel werk gemaakt van burgerparticipatie op diverse terreinen. Woorden als doe-democratie, co-creatie en interactieve beleidsvorming buitelen over elkaar. Het gaat dan ook ergens over. Van keuzes over de inrichting van de wijk en de buurt tot ontwikkelingen in de zorg en het welzijnswerk.

Het SCP schreef in een toekomstverkenning – *De Toekomst Tegemoet* (2016) – over sterker wordende maatschappelijke scheidslijnen tussen groepen in Nederland. Mensen die wel en niet mee kunnen komen in de snelheid en flexibilisering van het dagelijks leven. Verschillen tussen bevolkingsgroepen, naar opleiding, etnische en religieuze achtergrond, worden steeds lastiger overbrugd. Een van de belangrijkste uitdagingen, ook op lokaal niveau, is om de manier waarop we samenleven en samenwerken begrijpelijk te houden voor iedereen. Het continu combineren van werken, leren, zorgen en co-creëren, is niet voor iedereen een vanzelfsprekendheid.

In *Kwesties voor het Kiezen* (2017) omschreef het SCP ten behoeve van de landelijke verkiezingen hoe vraagstukken van identiteit, maatschappelijke tegenstellingen en het voorkómen van een verlies aan welvaart en vrijheid bovenaan staan in het probleembesef van burgers. Ook bij de formatie van een nieuw kabinet speelden die kwesties een belangrijke rol. Het stemt mij positief dat hierover ook in veel manifesten en verkiezingsprogramma's op lokaal niveau is nagedacht.

Er valt daardoor iets te kiezen. Overbruggen we de verschillen tussen jong en oud, tussen mensen met of zonder beperking, van verschillende afkomst of geaardheid, of lukt dat niet? Staan de (deel)belangen van de eigen groep centraal of die van het collectief? Staan samenwerken en co-creatie centraal of niet?

Nederland is – landelijk en lokaal – een land van polderen tussen vele belangen. Het nadeel is dat besluitvorming soms even duurt, maar het grote voordeel zou moeten zijn dat er voor iedereen iets beters uit kan komen. Voor een inclusieve arbeidsmarkt heb je samenwerking tussen werkgevers, werknemers, onderwijsinstellingen en gemeenten nodig. Voor kansen op de arbeidsmarkt moeten we vaker om- en bijscholen en spelen scholen en bedrijven een grote rol. Voor duurzaam bouwen moeten burgers, gemeenten, projectontwikkelaars en bouwbedrijven samenwerken. Bij de grote veranderingen in onze samenleving zijn dialoog en samenwerking onmisbaar.

Een risico bij alle verkiezingen is wel dat er te hoge verwachtingen ontstaan, die vervolgens niet (geheel) waargemaakt worden. Juist omdat er compromissen gesloten moeten worden en niemand het alleen voor het zeggen heeft. Consensus- en compromisvorming lijken echter een vijand geworden. Ze worden vrij snel ervaren als kiezersbedrog, terwijl ze de kern van ons poldermodel en onze democratie zijn. De kracht om boven deelbelangen uit te stijgen, zit te veel in de irritatiezone van veel Nederlanders. Hier lijken een verbindende dialoog en goede samenwerking de beste uitweg, ook lokaal.

Nu heeft niet iedereen tijd en zin om zich met beleid bezig te houden of continu te co-creëren. De middengroep, ongeveer 30 tot 40 procent van de bevolking, kent meestal een vrij hectisch bestaan. Het gaat om tweeverdieners die hun kinderen bij de kinderopvang of op school moeten brengen, mantelzorg aan hun ouders verlenen, de hypotheekschuld af moeten lossen, vrijwilligerswerk bij de sportclub doen en ook nog in de wijk wat klussen.

Deze groep verbindt jong en oud in families, ontmoet autochtoon en niet-westers op het schoolplein en ziet hoog- en laagopgeleid terug op het voetbalveld. Ze houden dus vele ballen in de lucht. Lukt het hen straks nog wel om te blijven zorgen voor ouders die meer kwetsbaar worden? Blijkt het diploma van hun kinderen nog iets waard? Is het nog veilig in de buurt? Wat kunnen ze daar zelf aan bijdragen? Wat mogen ze verwachten van hun lokale bestuur? Er is dus ook onzekerheid bij een fors deel van bevolking.

Er is vertrouwen nodig in de manier waarop we in Nederland in de toekomst samenleven. Hoe we samenleven, kan niet enkel worden bepaald door diege-

nen die de tijd vinden om aan beleidsprocessen mee te doen of in wijkbeheer actief te zijn. Het is belangrijk dat we verantwoordelijkheid krijgen én nemen voor elkaar, voor de buurt, voor de stad, voor de regio. Ieder binnen zijn of haar eigen kunnen. De buurtbewoners bijvoorbeeld als vrijwilliger in de eigen wijk, de zorg- en welzijnsorganisaties bijvoorbeeld voor hen die hun hulp nodig hebben, commerciële bedrijven voor hun werknemers en de regio. Maar uiteindelijk ook de politiek, na de verkiezingen, namens de gehele bevolking.

Dit samenspel van politieke en maatschappelijke samenwerking vraagt om vertrouwen van en in mensen. Daar draagt dit katern heel mooie en noodzakelijke bouwstenen voor aan.

Sterke samenwerking op het gebied van cybersafety

Wouter Stol, Joyce Kerstens en Jurjen Jansen

De digitale wijkagent

Bill Gates zei ooit dat het wereldwijde web het nieuwe wereldwijde dorpsplein is. Net als in 'the real world' geeft zo'n online dorpsplein mensen de mogelijkheid om in contact te komen, elkaar te ontmoeten, kennis uit te wisselen en handel te drijven. Tegelijkertijd is het een goede plek om anoniem je stem te laten horen, stennis te schoppen, bedreigingen te uiten of illegale praktijken op te zetten. Vandaar dat er grote behoefte is aan een digitale wijkagent. Een toezichthouder die niet alleen de bekende wegen bewandelt, maar online ook de sluiptwegen weet te vinden. Cybersafety is daarmee onmisbaar geworden in ons digitale tijdperk.

Internationaal

Sinds 2007 heeft NHL Stenden Hogeschool zich gespecialiseerd in het thema digitale veiligheid. Met het lectoraat Cybersafety en het Cyber Science Center – een samenwerkingsverband van NHL Stenden Hogeschool, de Politieacademie en de Open Universiteit – is hierover veel kennis beschikbaar. Er gebeurt meer op het gebied van cybersafety dan menig een denkt. Zo wordt er intensief op internationaal niveau samengewerkt tussen NHL Stenden Hogeschool, de Politieacademie, Open Universiteit, Northumbria University Newcastle, Stockholm University, en de Police University College Norway. Maar ook studenten (teenagers) worden ingeschakeld in de strijd tegen cybercrime. Opgegroeid met internet weet deze generatie als geen ander wat de mogelijkheden zijn die het world wide web criminelen biedt. Daarnaast levert het lectoraat Cybersafety een bijdrage aan het onderwijs; met het geven van gastcolleges en het ontwikkelen van onderwijsmodules.

Zo kunnen studenten aan NHL Stenden kiezen voor de minor Cybersafety en starten we samen met de RUG komend studiejaar met de master Governance & Law in Digital Society.

Vanuit NHL Stenden Hogeschool is het Cyber Science Center de spil in het web. In dit samenwerkingsverband bundelen wetenschappers vanuit zeer diverse vakgebieden hun krachten om complexe veiligheidsvraagstukken rondom digitalisering te onderzoeken en zo bij te dragen aan praktijkoplossingen. Computerwetenschappers, criminologen, juristen, sociologen en psychologen proberen samen de problemen waarvoor de digitalisering ons stelt, te begrijpen en zoeken naar werkbare oplossingen. De kunst is om ieder vraagstuk omtrent cybersafety steeds te benaderen met een team waarin alle kennis vertegenwoordigd is om met een solide aanpak te komen. Mensen uit het Cyber Science Center onderzoeken bijvoorbeeld het gebruik van digitaal bewijsmateriaal in de politiepraktijk en de weerbaarheid van internetgebruikers tegen aanvallen van criminelen.

In dit artikel lichten we drie onderzoeken toe, waarbij onze lectoraten, onderzoekers, docenten en studenten intensief betrokken zijn: Het Dark Web, Teenage Crimefighters en Veiligheid van Digitaal Betalingsverkeer. Onderzoeken die we in nauwe samenwerking uitvoeren met collega-hogescholen, universiteiten en diverse kennisorganisaties in nationaal en internationaal verband.

Criminaliteit op het Dark Web

Het Dark Web, een plek die niet rechtstreeks vindbaar is op internet, is een paradijs voor mensen die illegaal handelen in wapens, drugs, organen of kinderporno. Deze criminaliteit kent net als het internet zelf geen landsgrenzen. Vandaar dat een internationale onderzoeksgroep uit Zweden, Noorwegen, Engeland en Nederland de krachten bundelt in het project 'Police Detectives on the Tor Network' (PDTOR) met als doel deze digitale criminaliteit te bestrijden. Dit in nauwe samenwerking met de politie.

Het project 'Police detectives on the TorNetwork' (PDTOR) is een internationale samenwerking tussen Northumbria University Newcastle, Stockholm University, Police University College Norway, de Nederlandse Politieacademie, de Open Universiteit en NHL Stenden Hogeschool. Van deze organisaties zijn onder meer PhD-studenten betrokken bij het onderzoek. Aan NHL Stenden Hogeschool is dat criminoloog Bram Emmen.

Door de taken tussen de landen te verdelen brengen de initiatiefnemers de diverse facetten van het Dark Web in kaart. Zo onderzoekt Bram Emmen vanuit Nederland de feitelijke handelingen van de politie en bestuderen wetenschappers in Noorwegen de juridische kant. De vraag welke technische aspecten van onder andere bewijsvergaring op het Dark Web essentieel zijn, vormt de basis voor het onderzoek in Zweden. Onderzoekers vanuit Engeland focussen op het vertrouwen dat we als samenleving mogen hebben in politiewerk op het Dark Web. Met deze internationale aanpak is het project een unieke kans om het handelen van de politie op het Dark Web in beeld te brengen.

Het onderzoek heeft een academische ambitie, zichtbaar in de vorm van promotieonderzoek, maar heeft ook een praktische doelstelling. PDTOR levert voor de politie bruikbare kennis op die politiemensen helpt hun weg te vinden op het Dark Web.

Het TOR-netwerk

Het onderzoek richt zich op rechercheurs die cybercrime bestrijden op een specifiek deel van het internet: het TOR-netwerk. TOR is de afkorting van The Onion Router, wat staat voor een techniek die een internetgebruiker helpt onbekend te blijven. TOR werd ontwikkeld met de goede intentie om de privacy van internetgebruikers te beschermen. Een deel van het TOR-netwerk is echter uitgegroeid tot een marktplaats voor ongeoorloofd materiaal en diensten, zoals vals geld, gestolen kaarten, toegang tot hackers en huurmoordenaars en 'how-to-guides' voor criminelen en terroristen. Daarmee trok het TOR-netwerk de aandacht van de politie.

Dit onderzoek neemt ons mee naar het hart van het privacy-debat. Hoe ga je om met de nadrukkelijke wens van de TOR-gebruikers om onbekend te blijven, maar handhaaf je tegelijkertijd de macht van de staat om de publieke sfeer te besturen en misdaad te bestrijden? Het onderzoek richt zich op het beantwoorden van de vraag hoe onze samenleving goed om kan gaan met de spanning tussen privacy en andere grondrechten van burgers (TOR-gebruikers). Daarnaast wordt gekeken naar de uitoefening van de staatsmacht (opsporingsambtenaren op het TOR-netwerk) en wanneer deze bevoegdheid wordt uitgeoefend met als doel criminaliteit te voorkomen en verder te onderzoeken.

Begrijpen van menselijk gedrag

De kerngedachte is om zowel de forensische correctheid als juridische rechtvaardigheid te beschermen. 'Forensische correctheid' verwijst in dit geval naar het verzamelen van informatie in overeenstemming met technologische en jurisprudentiële eisen die aan wetshandhaving worden gesteld. 'Juridische

rechtvaardigheid' verwijst in dit onderzoek naar de politie die haar werk doet in overeenstemming met de rechtsstaat en de fundamentele mensenrechten.

De resultaten kunnen de politie helpen de misdaad in de moderne samenleving op passende wijze te bestrijden. De resultaten kunnen ook diegenen helpen aan wie de politie verantwoording schuldig is en de academische wereld voorzien van nieuwe en actuele argumenten in de voortdurende discussie over hoe we de wet moeten handhaven in deze nieuw gecreëerde digitale omgeving.

Hoewel deze studie zich bezighoudt met politie-detectivewerk in een technologische omgeving, ligt de nadruk niet op technologie als zodanig. In plaats daarvan gaat het vooral om het begrijpen van menselijk gedrag, over normen en over de relatie tussen beide. Het onderzoek is opgezet als een internationaal vergelijkend onderzoek. Detectivewerkzaamheden aan het TOR-netwerk zullen worden bestudeerd in Noorwegen, Nederland en het Verenigd Koninkrijk. De forensisch-technische analyse zal in Zweden worden uitgevoerd.

Teenage Crimefighters

Wie kun je beter inzetten bij de bestrijding van cybercrime dan de generatie die opgroeide met internet? Dat was exact de gedachte van politieonderzoeker Joyce Kerstens. In haar pilot Teenage Crimefighters leverden middelbare scholieren en studenten afgelopen jaar een waardevolle bijdrage aan politieonderzoeken.

Digitale ontwikkelingen gaan razendsnel en de manier waarop we ze gebruiken mogelijk nog sneller. Het is vrijwel onmogelijk voor de politie om continu op de hoogte te zijn van de laatste digitale ontwikkelingen. Kennis en vaardigheden waarover jongeren van nature wel beschikken. Vandaar dat de politie actief op zoek gaat naar nieuwe manieren om hen te betrekken bij digitaal politiewerk. Eén van die werkwijzen is de inzet van Teenage Crimefighters; jongeren die voor de politie aan de slag gaan met diverse opdrachten en daarmee hun steentje bijdragen aan onderzoeken.

Digitale speurhond bij The Passion

In januari 2017 startten veertig jongeren, variërend in leeftijd van 15 tot 25 jaar, binnen een besloten online community met hun research voor de politie. In deze besloten online community kon de politie direct verzoeken om hulp plaatsen, die via een pushbericht naar de deelnemers werden verstuurd. Politie mensen uit verschillende teams leverden casussen aan. In totaal werden er

26 casussen geüpload in de online community. De meeste hadden een simpele instructie om te speuren naar rare berichten, plannen voor opstootjes bij evenementen of opruiende teksten op fora. Maar er zaten ook grotere verzoeken bij. Het grootste evenement waar de jonge crimefighters bij betrokken waren, was The Passion.

Op 13 april 2017 was Leeuwarden het decor voor dit grote Paas-spektakelstuk dat live werd uitgezonden op tv en ieder jaar tienduizenden bezoekers trekt. Voor de politie reden om haar Teenage Crimefighters in te zetten om te letten op online aanwijzingen die mogelijk konden duiden op het risico van een terroristische aanslag. De jongeren zochten op Twitter en fora naar afwijkende, verontrustende berichten. Al snel ontdekten de crimefighters dat de route, ondanks strikte geheimhouding door de organisatie, gewoon online te vinden was. Met een vernuftige truc gingen ze op zoek naar de persoon achter deze pagina. *Watch and learn* voor de aanwezige politierechercheurs, die vol verbazing toekeken hoe snel de nieuwe generatie internet omzette in een digitale speurhond.

Mondiale voorloper

Net voor de zomer van 2017 liep de pilot af. De beoordeling van het onderzoek is positief. Zowel bij de deelnemende jongeren als bij de politiemensen zijn volop enthousiaste geluiden te horen. Uit de evaluatie blijkt dat maar liefst 84 procent van de politiemensen positief was over het betrekken van jongeren bij politiewerk. Niet alleen vergrootte het de slaagvaardigheid van de politie, ook de overdracht van kennis werd enorm gewaardeerd.

Met de pilot, die onder de verantwoordelijkheid van het lectoraat Cybersafety van NHL Stenden Hogeschool en de Politieacademie werd uitgevoerd, loopt Nederland ver voorop. In de Verenigde Staten en in Groot-Brittannië zijn er wel initiatieven om jongeren online te betrekken bij politiewerk, maar blijft het bij plannen. Het daadwerkelijk inzetten van jongeren als digitale experts gebeurt tot nog toe alleen in Nederland.

Plannen voor een vervolgtraject

Een eventueel vervolgtraject gaat echter gepaard met de nodige juridische haken en ogen. Eén van die problemen is dat de politie bij haar wijze van opsporing altijd moet kunnen verantwoorden waar informatie vandaan komt en hoe het verkregen is. Voor Teenage Crimefighters een lastige opdracht, omdat zij van nature niet verantwoorden waar hun informatie op het web gevonden is. Daarmee is hun bijdrage juridisch gezien niet houdbaar. Wet- en regelgeving lijkt daarmee op dit moment de grootste bedreiging in de strijd tegen cybercrime. Een vervolg vraagt om een helder juridisch kader,